

АСАБЛІВАСЦІ НЕАЛАГІЗМАЎ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ «СЛОЎНІКА НОВЫХ ЗАПАЗЫЧАНЫХ СЛОЎ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ» В. І. УЛАСЕВІЧ І Н. М. ДАЎГУЛЕВІЧ)

Панятоўскі З.А., Панасюк Я.А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаюцца неалагізмы ў сучаснай беларускай мове: азначаецца паняцце, характарызуюцца спосабы ўтварэння і асаблівасці функцыянавання новых слоў. Матэрыял ілюструецца пераважна прыкладамі са «Слоўніка новых запазычаных слоў беларускай мовы» (2023 г.).

Лексіка – самы зменлівы і дынамічны ўзровень моўнай сістэмы. Як адзначае І. І. Караткевіч, «кожнае пакаленне ўносіць нешта новае ў асэнсаванне рэчаіснасці сродкамі мовы. І перш за ўсё такімі сродкамі аказваюцца новыя словы, новыя значэнні слоў, новыя грамадскія і стылістычныя ацэнкі вядомых слоў» [1, с. 86]. Гэта заканамернасць найбольш выразна праяўляецца ва ўзнікненні і распаўсюджванні неалагізмаў.

Неалагізм – гэта новае слова або новае значэнне ўжо вядомай лексічнай адзінкі, якое ўзнікла ў мове ў пэўны перыяд і ўспрымаецца носьбітамі як яшчэ не цалкам асвоенае. Па меры замацавання ва ўжытку і пранікнення ў нарматыўныя слоўнікі навізна слова страчваецца і яго становіцца звычайнай адзінкай лексічнага складу. Прыклады пералік такіх адзінак прадстаўлены ў «Слоўніку новых запазычаных слоў беларускай мовы» В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч [2], які фіксуе актыўны запазычаны пласт сучаснай беларускай лексікі.

Асаблівасці напісання неалагізмаў абумоўлены фанетычным прынцыпам і правіламі практычнай транскрыпцыі. Запазычаныя словы перадаюцца адпаведна беларускаму вымаўленню з захаваннем акання: *computer* – *камп'ютар*, *iPad* – *айпад*, *program* – *праграма*, *marketing* – *маркетынг*, *manager* – *менеджар*. Беларуская мова не схільная да пурызму ў параўнанні, напрыклад, з чэшскай: бел. *камп'ютар* (ад англ. *computer*) і чэш. *počítač* [3, с. 13]. Напісанне новых слоў можа вагацца да моманту нарматыўнай фіксацыі ў слоўніках.

Паводле спосабаў утварэння неалагізмы падзяляюцца на некалькі груп. Найбольш прадуктыўным шляхам з'яўляецца запазычванне – перш за ўсё з англійскай мовы, якая сёння выступае галоўнай крыніцай новых слоў. Другі шлях – уласнабеларускае словаўтварэнне праз прыстаўкі, суфіксы або складанне асноў: *кіберзлачынства*, *інтэрнет-крама*, *медыяпрастора*. Актыўна адбываецца семантычны зрух – перанос значэння ў вядомым слове: *мыш* набыло значэнне камп'ютарнай прылады, *воблака* – сховішча даных. Шырока выкарыстоўваюцца таксама абрэвіятуры: *IT*, *AI*, *PR*.

Самым динамічным тэматычным пластом неалагізмаў у XXI ст. з'яўляецца лексіка інфармацыйных тэхналогій. *Айпад, камп'ютар, праграма, браўзер, інтэрфэйс, анлайн, апдэйт* зафіксаваны ў слоўніку В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч як замацаваныя лексічныя адзінкі [2]. Больш новыя запазычанні – *воблачны сэрвіс, чатбот, нейрасетка, стрымінг* – яшчэ знаходзяцца ў стадыі нарматыўнага асваення. Гэты пласт актыўны ва ўсіх сацыяльных і ўзроставых групах, паколькі лічбавыя тэхналогіі сталі неад'емнай часткай штодзённага жыцця.

Грамадска-палітычная лексіка непасрэдна адлюстроўвае змены ў сацыяльным і міжнародным кантэксце. У сучасным дыскурсе замацаваліся *санкцыі, фэйк, маніпуляцыя, рэйтынг, прэс-рэліз, дэфолт*. Слова *фэйк* (ад англ. *fake* – падробка) трывала ўвайшло ў публіцыстычны стыль як абазначэнне свядома ілжывай інфармацыі. Менавіта публіцыстычны стыль і мова СМІ з'яўляюцца, паводле спраядлівага назірання даследчыкаў, «асяроддзем, дзе тэсціруецца і замацоўваецца тое, што характарызуе бягучы перыяд у развіцці сучаснай беларускай літаратурнай мовы» [3, с. 12].

Значны пласт неалагізмаў прадстаўлены ў сферы быту, моды і стылю жыцця. *Трэнд, лайфхак, хайп, кантэнт, шопінг, фітнес* – гэтыя словы асабліва актыўна ўжывае моладзь. Навуковы і адукацыйны дыкурс папоўніўся, у сваю чаргу, тэрмінамі *вэбінар, маркетынг, менеджмент, кластар, STEM-адукацыя*. Большасць з іх першапачаткова ўваходзіла ў вузкасפעцыяльную тэрміналогію, аднак у выніку дэтэрміналагізацыі распаўсюдзілася ва ўсіх стылях маўлення. Як адзначаецца ў дапаможніку [3], інтэлектуалізацыяй маўлення можна патлумачыць «вялікую колькасць новых запазычанняў з англійскай мовы» [3, с. 12].

Асобнай увагі заслугоўвае з'ява моўнай моды. У сучасным беларускім маўленні англіцызм нярэдка выконвае функцыю сацыяльнага маркера: ужыць *скілы* замест *уменні*, *фідбэк* замест *водгук* – значыць прадэманстраваць уключанасць у глабальны кантэксст. Такім чынам, англіцызм становіцца знакам сучаснасці і прэстыжнасці, асабліва ў маладзёжным і медыйным асяроддзі. Разам з тым даследчыкі застэрагаюць ад перанасычанасці маўлення запазычаннямі, якая можа пагражаць самабытнасці і выразнасці беларускай мовы.

Такім чынам, аналіз неалагізмаў сведчыць аб наступных тэндэнцыях развіцця лексічнага складу сучаснай беларускай мовы. Устойліва пашыраецца інтэрнацыяналізацыя: англійская мова застаецца асноўнай крыніцай новых слоў ва ўсіх тэматычных групах. Паскараецца дэмакратызацыя маўлення – гутарковыя і інтэрнэт-неалагізмы актыўна пранікаюць у публіцыстычны стыль [3, с. 12]. Феномен моўнай моды ўзмацняе прэстыж англіцызмаў як маркера сучаснасці. Адначасова прысутнічае і адваротная тэндэнцыя – нацыяналізацыя: пошук беларускіх адпаведнікаў і вяртанне ўласных лексічных рэсурсаў [3, с. 13]. Усё гэта сведчыць аб тым, што лексічная сістэма беларускай мовы развіваецца як адкрытая, дынамічная, сацыяльна адчувальная з'ява.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Караткевіч, І. І. Сучасная беларуская мова. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія : вучэб. дапаможнік / І. І. Караткевіч. – Кіеў : Ліра-К, 2019. – 140 с.
2. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мін. : Беларусь, 2023. – 175 с.
3. Албут, А. А. Беларуская мова (прафесійная лексіка) : вучэб.-метада. дапаможнік. У 3 ч. Ч. 2 : Лексічная сістэма беларускай мовы. Тэрміналогія / А. А. Албут, Н. Я. Пятрова. – Мн. : БДУІР, 2024. – 124 с.